

ORGANIZUOTO NUSIKALSTAMUMO BAUDŽIAMASIS TEISINIS VERTINIMAS PAGAL NAUJĄ BAUDŽIAMĄJĮ KODEKSĄ

Dr. Aurelijus Gutauskas

Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės katedra
Ateities g. 20, 2057 Vilnius
Telefonas 271 45 84
Elektroninis paštas agutas@ltu.lt

Pateikta 2003 m. rugsėjo 3 d.

Parengta spausdinti 2003 m. gruodžio 2 d.

*Recenzavo Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės katedros profesorius **Justinas Sigitas Pečkaitis** ir šio fakulteto Baudžiamojo proceso katedros vedėjas dr. **Alvydas Barkauskas***

S a n t r a u k a

Straipsnyje autorius iškelia ir analizuoja keletą problemų, susijusių su organizuoto nusikalstamumo baudžiamuoju teisiniu vertinimu.

Autoriaus nuomone, naujasis Baudžiamasis kodeksas neturės didesnės įtakos siekiant veiksmingiau kovoti su organizuotu nusikalstamumu. Konkrečios organizuoto nusikalstamumo veiklos formos numatytos Baudžiamajame kodekse. Įstatymų leidėjas bando įveikti organizuotą nusikalstamumą, ir baudžiamoji teisė yra kaip priemonė kovojant su šiuo neigiamu socialiniu reiškiniu. Tačiau kaip ir buvusiame, naujajame Baudžiamajame kodekse lieka neaišku, kuo organizuotas nusikalstamumas skiriasi nuo tradicinio nusikalstamo bendrininkavimo, kokios bendrininkavimo formos atskleidžia organizuoto nusikalstamumo reiškinį. Bendrininkavimo formos pasižymi identifikacinių požymių sudėtingumu, jie nevienodai suprantami, dėl to kils daugybė jų teisinio vertinimo ir atribojimo problemų.

Detaliai atskleisti, kokios bendrininkavimo formos atspindi organizuoto nusikalstamumo reiškinį, ir tiksliai nustatyti kiekvienos iš jų požymius – aktuali teorinė ir praktinė problema. Šias problemas iš dalies lemia ir tai, kad Lietuvos baudžiamojoje teisėje vyrauja kai kurios iš tarybinės teisės paveldėtos, pasenusios koncepcijos.

1. Bendrininkavimo formos naujame Baudžiamajame kodekse

Buvusiame Baudžiamajame kodekse nebuvo išsamiai ir vienareikšmiškai apibrėžtos bendrininkavimo formos ir jų įtaka baudžiamajai atsakomybei. Baudžiamojo kodekso Bendrojoje dalyje nebuvo nei bendrininkavimo formos sampratos, nebuvo išvardytos nei bendrininkavimo formos. Jos buvo išskirtos tik Specialiojoje baudžiamojo kodekso dalyje.

Naujasis Baudžiamasis kodeksas bendrojoje dalyje įstatymiškai jau įtvirtina bendrininkavimo skirstymą į formas ir pateikia išsamų jų sąrašą (BK 25 str.): bendrininkų grupė, organizuota grupė ir nusikalstamas susivienijimas [1]. Pritariu tam, nes įstatymo lygiu nustatomas bendrininkavimo formų turinys bei požymiai. Tačiau nenorėčiau pritarti pasirinktiems objektyviems ir subjektyviems bendrininkavimo formų kriterijams, kurie neleidžia aiškiai identifikuoti atitinkamas bendrininkavimo rūšis. Pavyzdžiui, kai kuriais atvejais grupė asmenų pagal savo požymius gali atitikti tiek bendrininkų grupę, tiek organizuotą grupę, tiek ir nusikalstamą susivienijimą – priklauso, kokia linkme vyks tyrimas. Bendrininkavimo forma turi atspindėti bendrininkų veiksmų organizuotumo lygį ruošiantis padaryti ar darant konkrečią nusikalstamą veiką. Būtent pagal minėtą organizuotumo lygį, priklausantį nuo bendrininkų susitarimo ir jo turinio, būtų galima spręsti apie bendrininkų suvienytų pastangų efektyvumą.

Organizuoto nusikalstamumo sąvoka yra ir kriminologinė, ir baudžiamoji teisinė. Tad kriminologiniu aspektu kriminologija atlieka didžiulį vaidmenį apibrėžiant organizuoto nusikalstamumo reiškinių ir išskiriant jo požymius, nes šios sąvokos pagrindu kuriami baudžiamieji įstatymai, numatantys baudžiamąją atsakomybę už įvairias organizuoto nusikalstamumo formas. Organizuotą nusikalstamumą Baudžiamajame kodekse atspindi kai kurios bendrininkavimo formos.

Anksčiau buvo dvi bendrininkavimo formos, kurias buvo galima laikyti organizuoto nusikalstamumo baudžiamosiomis teisinėmis išraiškomis. Tai – organizuota grupė ir nusikalstamas susivienijimas. Būtent šias dvi bendrininkavimo formas vienijo požymiai, būdingi organizuoto nusikalstamumo reiškiniui.

Prisiminkime, kad organizuotam nusikalstamumui apibrėžti baudžiamajame įstatyme buvo siūloma „organizuotos grupės“ sąvoka. Profesorius V. Piesliakas pateikė organizuotos grupės, kuri atitiktų organizuoto nusikalstamumo reiškinių, apibrėžimą: tai trijų ar daugiau asmenų susivienijimas, sukurtas užsiimti bendra nusikalstama veikla, susijusia su asmenų ar įmonių terorizavimu, turto prievartavimu, pareigūnų papirkinėjimu, kontrabanda, tvarkos verstis ūkine, komercine ar finansine veikla pažeidimais ar kita nusikalstama veikla, siekiant neteisėtos turtinės naudos, ekonominio viešpatavimo ar daryti įtaką politiniams–teisiniams sprendimams, ir turintis vadovus, kurie organizuoja, koordinuoja grupės veiklą, taip pat asmenis, kurie remia, saugo, globoja ar kitokiais būdais turi įtakos grupės veiklai [2, p. 36–41]. Tačiau vėliau šiam reiškiniui pažymėti buvo skirta kita bendrininkavimo forma – nusikalstamas susivienijimas. Nusikalstamo susivienijimo norma Baudžiamajame kodekse atsirado kaip kovos būtent su organizuotu nusikalstamumu priemonė¹. Tuo tarpu organizuotos grupės sąvoka baudžiamajoje teisėje žinoma nuo tų laikų, kai pats organizuoto nusikalstamumo egzistavimas oficialiai buvo neigiamas. Dauguma požymių, priskiriamų organizuotai grupei, tapo būdingi ir kitai bendrininkavimo formai – nusikalstamam susivienijimui. Organizuota grupė akumuliavo nusikalstamo susivienijimo požymius. Susiklostė tokia padėtis, kai atriboti organizuotą grupę nuo nusikalstamo susivienijimo tapo neįmanoma. Esant tokiai padėčiai galima buvo suprasti ir teismų poziciją – atmetus kaltinimus nusikalstamu susivienijimu dažniausia buvo atmetamas ir kvalifikuojantis organizuotos grupės požymis arba organizuotos grupės požymis buvo inkriminuojamas kartu su nusikalstamo susivienijimo sudėtimi.

Painiavos įnešė nauji jau naujojo Baudžiamajo kodekso pakeitimai². Pasikeitė bendrininkų grupės samprata. Dabar bendrininkų grupė (BK 25 str. 2 d.) yra tada, kai bet kurioje nusikalstamos veiklos stadijoje du ar daugiau asmenų susitaria nusikalstamą veiką daryti, tęsti ar užbaigti, jei bent du iš jų yra vykdytojai. Viena vertus, suprantamas įstatymų leidėjo noras atriboti bendrininkų grupę kaip atskirą bendrininkavimo formą nuo paties bendrininkavimo instituto. Kita vertus, ši sąvoka leidžia teigti, kad bendrininkų grupėje taip pat galimas vaidmenų pasiskirstymas, būdingas ir organizuotai grupei, ir nusikalstamam susivienijimui. Pavyzdžiui, kai grupėje yra du vykdytojai ir vienas padėjėjas, tokia grupė gali būti vadinama bendrininkų grupe, o tokia grupė, kurioje yra vienas vykdytojas, organizatorius ir padėjėjas, jau gali būti vadinama organizuota grupe. Tad natūralu, jog kyla klausimas – kuo organizuota grupė yra pavojingesnė bendrininkavimo forma negu bendrininkų grupė?

Naujasis Baudžiamasis kodeksas apibrėžia ir organizuotą grupę (BK 25 str. 3 d): organizuota grupe laikoma, kai bet kurioje nusikalstamos veiklos stadijoje du arba daugiau asmenų susitaria daryti kelis nusikaltimus arba vieną sunkų ar labai sunkų nusikaltimą ir kiekvienas grupės narys, darydamas nusikaltimą, atlieka tam tikrą užduotį ar turi skirtingą vaidmenį.

Atrodo, kad teismai gavo gana aiškų apibrėžimą, kurį galima nesunkiai nustatyti ir taikyti. Kita vertus, tokia organizuotos grupės samprata neturi nieko bendra nei su organizuotu nusikalstamumu, nei su „didesnio organizuotumo“ nuostata (lyginant ją su bendrininkų grupe pagal naująjį BK ir ta organizuotos grupės samprata, kuri buvo galiojant senajam kodeksui).

¹ 1993 m. sausio 28 d. įstatymu Nr. 1–57 į Baudžiamąjį kodeksą įtrauktas naujas straipsnis, numatantis baudžiamąją atsakomybę už nusikalstamo susivienijimo organizavimą, vadovavimą ar dalyvavimą jame.

² Baudžiamajo ir Baudžiamajo proceso kodeksų pakeitimai padaryti remiantis 2003 m. balandžio 10 d. įstatymu Nr. IX–1495.

Ji liko labai supaprastinta – išnyko tokie požymiai kaip didesnis organizuotumo ir susitelkimo laipsnis, pastovumas, susitarimas dėl nusikalstamos veiklos. Taigi organizuotos grupės apibrėžimas faktiškai pateiktas be tvirto teorinio pagrindo. Apibrėžime teigiama, kad susitarimas galimas bet kokioje nusikalstamos veiklos stadijoje. Tačiau logiška, kad netikslinga nurodyti, jog galima susitarti bet kokioje nusikalstamos veiklos stadijoje, nes tai sumenkina organizuotos grupės pavojingumą. Sunku įsivaizduoti, kad asmenys, susitardami bendrai daryti nusikaltimą, pasikėsینimo stadijoje sugebės pasiekti tokį organizuotumo lygį, kuris leis juos pripažinti veikusius organizuotoje grupėje. Kam tada „organizuotos grupės“ sąvokoje reikalingas požymis – pasiskirstymas užduotimis ar vaidmenimis? Teisiniu požiūriu nėra skirtumo, ar grupės nariai kruopščiai apgalvojo savo veiksmus ir pasiskirstė vaidmenis bei užduotis iš anksto, ar tai padarė jau darant nusikaltimą. Ir vienu, ir kitu atveju grupė bus vertinama kaip organizuota.

Dar viena problema, kad asmenys susitaria daryti kelis nusikaltimus arba vieną sunkų arba labai sunkų nusikaltimą. Tačiau tai reiškia, kad asmenys negali veikti organizuotoje grupėje, jeigu iš anksto susitaria daryti vieną nesunkų nusikaltimą, o tai taip pat nelogiška.

Pasikeitusi organizuotos grupės samprata verčia peržiūrėti tradicinę nuostatą, kad visi tokios grupės nariai, nesvarbu, koks jų tikrasis vaidmuo, atsako kaip vykdytojai. Taip, tokia nuostata numatyta naujajame Baudžiamajame kodekse, bet tik nusikalstamam susivienijimui (BK 26 str. 5 d.). Esant sudėtiniam bendrininkavimui kiekvienas organizuotos grupės narys atsakys pagal faktiškai atliktą vaidmenį (BK 26 str. 4 d.)¹.

Toliau kalbant apie organizuotą grupę reikėtų pagalvoti, ar tam, kad ją būtų galima vadinti organizuota grupe, pakanka vaidmenų ar užduočių pasiskirstymo? Ar už šio požymio nesislepia dar ir kiti požymiai? Manu, jog jeigu įstatymų leidėjas vartoja terminą „organizuota grupė“, tai logiška, kad ją taip pat reikėtų sieti su organizuoto nusikalstamumo reiškiniu. Galime kelti retorinį klausimą – gal geriau įstatyme neturėti tokios organizuotos grupės sampratos (kaip ir buvusiame kodekse) ir remtis organizuotos grupės požymiais, kuriuos išskiria baudžiamosios teisės teorija ar Aukščiausiojo Teismo teisėjų senatas?

Naujajame Baudžiamajame kodekse pateikiama ir nusikalstamo susivienijimo samprata (BK 25 str. 4 d.). Nusikalstamas susivienijimas yra tada, kai bendrai nusikalstamai veiklai – vienam ar keliems sunkiems ar labai sunkiems nusikaltimams daryti – susivienija trys ar daugiau asmenų, kuriuos sieja nuolatiniai tarpusavio ryšiai bei vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas.

Taigi naujajame Baudžiamajame kodekse nusikalstamam susivienijimui keliami gerokai didesni reikalavimai. Jam būdingi tokie požymiai: trys ir daugiau asmenų; susivienijimas bendrai nusikalstamai veiklai – vienam ar keliems sunkiems ar labai sunkiems nusikaltimams daryti; nuolatiniai tarpusavio ryšiai; užduočių ir vaidmenų pasiskirstymas darant nusikaltimus.

Manau, jog apibūdinant nusikalstamą susivienijimą pateikiamų požymių nepakanka. Pastebima akivaizdi nereikalinga požymių ekonomija, kai siekiama ne išsamiai ir tiksliai apibrėžti nusikalstamo susivienijimo sudėtį, bet maksimaliai palengvinti šio nusikaltimo įrodinėjimą. Kaip pagrįstai atkreipia dėmesį doc. O. Fedosiukas, disproporcija tarp naujos nusikalstamo susivienijimo sampratos ir organizuoto nusikalstamumo reiškinių vis vien lieka pernelyg didelė [3, p. 187].

Prisiminkime buvusį kodeksą, kuriame taip pat nebuvo detalios nurodyti požymiai. Požymių „taupymas“ davė atvirkštinį rezultatą. Teismai masiškai išteisindavo nusikalstamų grupių narius, kaltintus nusikalstamu susivienijimu. Tuomet buvo pradėta ieškoti nusikalstamo susivienijimo sudėties požymių, nenurodytų aptariamo straipsnio dispozicijoje. Tokią padėtį skatino per siaura nusikalstamo susivienijimo samprata baudžiamajame įstatyme. Pats Aukščiausiojo Teismo teisėjų senatas savo pirmame 1995 m. spalio 10 d. nutarime, aiškindamas nusikalstamo susivienijimo požymius, mini grupės pastovumą, ilgalaikius glaudžius jos narių ryšius, vidinę tvarką, palaikomą autoritetu, bauginimu ir kitomis priemonėmis, vaidmenų bei užduočių paskirstymą, apsirūpinimą ryšio ir kitomis techninėmis priemonėmis,

¹ Kiekvienas organizuotos grupės narys atsako pagal faktiškai atliktą vaidmenį, t. y. organizatorius, kurstytojas ar padėjėjas atsako pagal šio kodekso straipsnį, numatantį atsakomybę už vykdytojo padarytą veiką, ir šio kodekso 24 str. 4 (kaip organizatorius), 5 (kaip kurstytojas) ar 6 (kaip padėjėjas) dalį.

ginkluotumą ir kt. [4, p. 151]. Visi šie išvardyti požymiai nebuvo nurodyti nusikalstamo susivienijimo sudėtyje, tačiau senatas netiesiogiai paragino teismus remtis šiomis aplinkybėmis, kurios „paryškina ir patikslina“ būtinus nusikalstamo susivienijimo sudėties požymius [4, p. 155]. Todėl visiškai pagrįstai doc. O. Fedosiukas nurodo, jog skatinimas atsižvelgti bent į keletą papildomų nusikalstamo susivienijimo požymių apsaugo nuo pavojaus, kad nusikalstamu susivienijimu bus pripažinta grupė, nieko bendra neturinti su organizuotu nusikalstamumu [3, p. 185].

Taip pat pagal naująjį Baudžiamąjį kodeksą visi nusikalstamo susivienijimo dalyviai, nesvarbu, koks jų vaidmuo darant nusikalstamą veiką, kurią apėmė jų tyčia, atsako kaip vykdytojai (BK 26 str. 5 d.).

Tad susidaro įspūdis, jog aiškinant naują baudžiamąjį įstatymą, esant tokai bendrininkavimo formų sistemai, organizuoto nusikalstamumo reiškinį žymės tik nusikalstamas susivienijimas. Be abejo, tokia situacija, kai organizuotai grupei keliami mažesni, o nusikalstamam susivienijimui gerokai didesni reikalavimai, teismams padės spręsti šių dviejų bendrininkavimo formų atribojimo problemą. Padės, bet neišspręs.

2. Organizuota grupė ir nusikalstamas susivienijimas kaip organizuoto nusikalstamumo baudžiamosios teisinės išraiškos

Autorius laikosi pozicijos, jog ir naujajame Baudžiamajame kodekse organizuoto nusikalstamumo reiškinį turėtų žymėti dvi bendrininkavimo formos – organizuota grupė ir nusikalstamas susivienijimas. Tačiau tam būtina patobulinti šių bendrininkavimo formų sąvokas.

Atsižvelgdamas į pateiktus organizuotos grupės apibrėžimus baudžiamosios teisės teorijoje bei į galiojančiame Baudžiamajame kodekse įtvirtintą organizuotos grupės sampratą, siūlyčiau organizuotą grupę apibūdinti taip: organizuota grupė yra tada, kai du ar daugiau asmenų iš anksto susitaria daryti vieną ar kelis nusikaltimus ir kiekvienas grupės narys, darydamas nusikaltimą, atlieka tam tikrą užduotį ar turi skirtingą vaidmenį.

Čia akcentuojama trijų požymių svarba: išankstinis susitarimas; susitarimas padaryti vieną ar kelis nusikaltimus; pasiskirstymas užduotimis ir vaidmenimis tarp bendrininkų.

Tiek iš nusikalstamo susivienijimo požymių, tiek ir iš teismų praktikos analizės galima daryti išvadą, jog nusikalstamo susivienijimo sudėtis keistina – būtina atsižvelgti į kitus požymius, būdingus nusikalstamam susivienijimui. Tad apibūdindamas nusikalstamą susivienijimą siūlyčiau tokius būtinus nusikalstamo susivienijimo požymius:

1. bendrininkų skaičių – trijų ar daugiau asmenų susivienijimą;
2. išankstinį susitarimą užsiimti bendra nusikalstama veikla;
3. vaidmenų bei užduočių pasiskirstymą tarp grupės narių darant nusikaltimus;
4. vadovavimą grupei – vadovo (ar vadovų) buvimą;
5. tikslą – turtinės ekonominės naudos siekimą;
6. smurto naudojimą ar rengimąsi jį naudoti.

Manau, jog šie požymiai yra gana informatyvūs ir identifikuojantys nusikalstamą susivienijimą, t. y. turintys įrodomąją reikšmę. Dr. K. Jovaišas taip pat siūlė suformuluoti išsamesnį nusikalstamo susivienijimo apibrėžimą, kuris „įtvirtintų esminius ir būtinus požymius to reiškinio, kurį jis apibrėžia“ [5, p. 55]. Remiantis šiais požymiais būtų galima atskirti nusikalstamą susivienijimą nuo organizuotos grupės. Papildomų požymių įtraukimas į nusikalstamo susivienijimo sudėtį, be abejo, apsunkins jo įrodinėjimą, tačiau praktinėje veikloje bus orientuojamasi į minėtus požymius (tokia padėtis buvo ir buvusiame kodekse)¹. Pagaliau, jei grupuotė dėl įrodymų stokos išvengs kaltinimo nusikalstamu susivienijimu, jos nariai bus patraukti atsakomybėn už atskirus nusikaltimus.

Turėdami Baudžiamajame kodekse nusikalstamo susivienijimo sudėtį, pagrįstai ją pripažįstame aukščiausio organizuotumo lygio bendrininkavimo forma. Taigi mes ją siejame su organizuoto nusikalstamumo reiškiniu ir visais jam būdingais požymiais. Tuo tarpu asmenų,

¹ Plačiau žr. A. Gutauskas. Organizuotas nusikalstamumas ir jo baudžiamasis teisinis vertinimas. Daktaro disertacija. – Vilnius, 2002.

kurie padaro nusikaltimus organizuotoje grupėje, mes neturėtume sieti su tuo, jog jie būtinai priklauso mafinėms grupuotėms. Nereikėtų organizuotai grupei kelti pernelyg didelių reikalavimų, kurie ją sutapatintų su nusikalstamu susivienijimu. Organizuota grupė galėtų būti tiesiog kaip tarpinė grandis tarp bendrininkų grupės ir nusikalstamo susivienijimo. Ji apimtų visus organizuotus nusikaltimus iki tos ribos, už kurios juos apima nusikalstamas susivienijimas.

Jeigu mes organizuotą nusikalstamumą siesime tik su nusikalstamu susivienijimu, tai Lietuvoje greitai galėsime kalbėti apie „mafinę“ valstybę, nes visus organizuotus nusikaltimus vertinsime tik pagal nusikalstamo susivienijimo sudėtį (BK 249 str.).

Kitose pasaulio valstybėse per metus aukščiausio lygio organizuotoms nusikalstamoms grupuotėms iškeliami vos po keletą baudžiamųjų bylų.

3. Kiti organizuoto nusikalstamumo baudžiamojo teisinio vertinimo probleminiai aspektai

Naujajame Baudžiamajame kodekse organizuota grupė buvo numatyta tik kaip sunkinanti baudžiamąją atsakomybę aplinkybė. Tačiau jau naujojo Baudžiamojo kodekso pakeitimuose organizuotą grupę aptinkame dviejuose straipsniuose: teroro aktas (BK 250 str. 5 d.) ir narkotinių ar psichotropinių medžiagų vagystė, prievartavimas arba kitoks neteisėtas užvaldymas (BK 263 str. 3 d.)¹. Čia aš įžvelgiu dvi problemas:

Pirma – išskyrus šiuos minėtus straipsnius, kitais atvejais, kai reikės vertinti grupinio nusikaltimo požymių turinčią veiką, nebus stengiamasi įrodinėti organizuotos grupės požymių. Jei organizuota grupė yra tik kaip sunkinanti atsakomybę aplinkybė, tai ar bus dedamos didelės pastangos rinkti įrodymus dėl organizuotos grupės požymių, siejant ją tik su sunkinančia aplinkybe? Manau, kad ne. Šiuo atveju bendrininkų grupė ir organizuota grupė išlieka vienodo teisinio statuso. Antra – iš naujų naujojo Baudžiamojo kodekso pakeitimų, kuriuose organizuota grupė kai kuriuose straipsniuose tampa kvalifikuojančia aplinkybe, galima prognozuoti, jog tokių normų daugės. Beje, palikti organizuotą grupę kaip kvalifikuojantį kai kurių nusikaltimų sudėčių požymį, buvo bandyta darbo grupės pateiktame Baudžiamojo kodekso projekte. Trijų nusikaltimų sudėtys numatė šiuos požymius: vagystė, padaryta organizuotoje grupėje, plėšimas, padarytas organizuotoje grupėje, ir turto prievartavimas. Deja, vėliau šios idėjos buvo atsisakyta.

Jeigu įstatymų leidėjas nuėjo tokiu keliu, siūlyčiau organizuotos grupės kvalifikuojantį požymį įvesti taip pat ir sukčiavimo; kontrabandos; prekybos žmonėmis; vaiko pirkimo ar pardavimo; netikrų pinigų ar vertybių popierių pagaminimo, laikymo arba realizavimo; neteisėto disponavimo šaunamaisiais ginklais, šaudmenimis, sprogmenimis ar sprogstamosiomis medžiagomis; neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis turint tikslą jas platinti arba neteisėto disponavimo labai dideliu narkotinių ar psichotropinių medžiagų kiekiu; neteisėto žmonių gabenimo per valstybės sieną; pelnymosi iš kito asmens prostitucijos; įtraukimo į prostituciją sudėtyse.

Turint omenyje tai, kad organizuotą grupę taip pat laikome viena iš organizuoto nusikalstamumo formų, o vienas iš organizuoto nusikalstamumo požymių – siekimas nepagrįstos ekonominės naudos, kvalifikuojančio požymio įvedimas minėtose nusikaltimų sudėtyse būtų pateisinamas.

Nusikalstamo susivienijimo kaip bendrininkavimo formos pavojingumas visuomenei lemia dar vieną jo būdingą bruožą. Nusikalstamo susivienijimo kūrimas jau yra laikomas baigtu nusikaltimu. Manau, kad galiojančiame kodekse vartojamas tinkamas terminas „nusikalstamo susivienijimo organizavimas“. Susivienijimo organizavimas, o ne kūrimas yra tikslus terminas. Terminas „organizavimas“ turėtų būti siejamas su nusikalstamo susivienijimo

¹ Lietuvos Respublikos Seimui yra pateiktas Baudžiamojo kodekso 139, 140, 176, 180, 181, 190, 201, 212, 249, 281 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas IXP-2606 (2SP), kuriame organizuotos grupės kvalifikuojantis požymis numatytas dar dviejuose straipsniuose: BK 180 str. 3 d. (plėšimas, padarytas organizuotoje grupėje) ir BK 181 str. 3 d. (turto prievartavimas, padarytas organizuotoje grupėje). Plačiau žr. www.lrs.lt

organizacine veikla ir yra priimtinesnis įrodinėjimo požūriu nei susivienijimo kūrimas. Būtent organizacinė veikla parodo sąlygas, be kurių negali būti vykdomas nusikalstamos veiklos procesas. Ne tik organizatorius ir vadovas atlieka šias funkcijas. Jas atlieka visi grupės dalyviai, kurių veikla objektyviai nukreipta palaikyti ir stiprinti jos dalyvių tarpusavio ryšius.

Galiojančiame kodekse pateikiama organizatoriaus samprata. Juo įvardijamas asmuo, subūręs organizuotą grupę ar nusikalstamą susivienijimą, jiems vadovavęs ar koordinavęs jų narių veiklą arba parengęs nusikalstamą veiklą ar jai vadovavęs (BK 24 str. 4 d.). Organizatoriaus sampratos įtvirtinimas kelia tam tikrų neaiškumų. Pirmiausia neaišku su kuo siejamas organizatoriaus nusikalstamos veiklos parengimas: su sunkia ar bet kokia veikla? Kita vertus, ar yra prasmės kalbėti Baudžiamajame kodekse apie organizatorių¹ nusikalstamame susivienijime, jeigu šio kodekso 26 straipsnio 5 dalis numato, kad nusikalstamo susivienijimo dalyviai, nesvarbu, koks jų tikrasis vaidmuo darant nusikalstamą veiklą, kurią apėmė jų tyčia, atsako pagal šio kodekso 249 straipsnį kaip vykdytojai.

Baudžiamoji atsakomybė greta kitų veiksmų numatyta ir už dalyvavimą nusikalstamame susivienijime. Praktikoje kilo ir, matyt, kils problemų aiškinant termino „dalyvavimas“ prasmę. Neaišku, kokiais veiksmais gali pasireikšti dalyvavimas ir kokios turi būti nustatytos ir įrodinėtinos aplinkybės, kurios identifikuoja asmenį kaip nusikalstamo susivienijimo narį. Manychiau, jog dalyvavimas nusikalstamame susivienijime galėtų būti traktuojamas kaip buvimas nusikalstamo susivienijimo nariu arba (ir) nusikalstamų veikų darymas kartu su juo.

Dar vienas neaiškumas, susijęs su organizuoto nusikalstamumo baudžiamuoju teisiniu vertinimu, yra tas, jog nelabai suprantama įstatymų leidėjo pozicija antikonstitucinę grupę ar organizaciją, taip pat teroristinę grupę prilyginti nusikalstamam susivienijimui. Juk tai visiškai skirtingos bendrininkavimo formos, siekiančios skirtingų tikslų. Juolab, kad antikonstitucinė grupė ar organizacija ir teroristinė grupė apibrėžtos atskiruose Baudžiamojo kodekso straipsniuose.

Manau, kad šiuo metu Lietuvoje išlieka aktuali organizuoto nusikalstamumo ir kovos su juo problema. Statistikos duomenys rodo, jog baudžiamųjų bylų, iškeltų pagal nusikalstamo susivienijimo normą, beveik nėra, nuteistų asmenų taip pat, ir todėl gali atrodyti, kad organizuotas nusikalstamumas jau pažabotas. Tačiau statistikos duomenys nerodo tikrosios organizuoto nusikalstamumo padėties, nes aprėpti visas organizuoto nusikalstamumo struktūras, tiek tas, kurios atsispindi statistikoje, tiek ir tas, kurių veikla yra latentinė, be galo sunku. Be to, organizuoto nusikalstamumo statistikos duomenys gali atsispindėti ne tik per grupinį nusikalstamumą, bet ir per pavienių asmenų padarytus nusikaltimus.

Vis dėlto norėtūsi išvengti tokios padėties, kai galiojant buvusiam kodeksui, nebuvo nei visiems priimtinos ir aiškios koncepcijos dėl bendrininkavimo formų Lietuvos baudžiamojoje teisėje, nei vienodos praktikos. Kita vertus, esu optimistas tuo atžvilgiu, kad nėra baisu, jeigu tam tikra mafinė grupė dėl įrodymų stokos išvengs kaltinimo nusikalstamu susivienijimu, bet jos nariai bus patraukti atsakomybėn už atskirus nusikaltimus. Tai ne tik Lietuvos, bet ir daug pajėgesnių valstybių teisėsaugos problema. Blogiau, jei ši kovai su organizuotu nusikalstamumu skirta norma bus taikoma ne pagal paskirtį.

Išvados

1. Galiojantis Baudžiamasis kodeksas įstatymiškai įtvirtina bendrininkavimo skirstymą į formas ir pateikia išsamų jų sąrašą. Tačiau būtina tikslinti pasirinktus objektyvius ir subjektyvius šių bendrininkavimo formų kriterijus, kurie leistų aiškiau identifikuoti atitinkamas bendrininkavimo rūšis.

2. Organizuotą nusikalstamumą Baudžiamajame kodekse atspindi kai kurios bendrininkavimo formos. Autorius laikosi pozicijos, jog galiojančiame kodekse yra dvi bendrininkavimo formos.

¹ Nors tarp bendrininkų rūšių, įvardytų BK 24 str., vadovo nėra, jis minimas šio kodekso 39–1 str. 2 d. Aiškinant šią nuostatą reikėtų suprasti, jog organizatorius ir vadovas yra skirtingos bendrininkų rūšys. Nusikalstamo susivienijimo organizatoriumi gali būti ir jo vadovas, o susivienijimo vadovu gali būti asmuo, neorganizavęs nusikalstamo susivienijimo. Mano nuomone, organizatorius ir vadovas yra sinonimai.

kavimo formos, kurias galima laikyti organizuoto nusikalstamumo baudžiamosiomis teisinėmis išraiškomis. Tai – organizuota grupė ir nusikalstamas susivienijimas.

3. Baudžiamajame kodekse esant tokiai bendrininkavimo formų sistemai autorius siūlo koncepciją, pagal kurią organizuota grupė taptų tarpine grandimi tarp bendrininkų grupės ir nusikalstamo susivienijimo. Ši koncepcija padėtų išvengti bendrininkavimo formų tapatinimo ir leistų aiškiau kvalifikuoti organizuotų nusikalstamų grupuočių padarytas nusikalstamas veikas.

LITERATŪRA

1. **Lietuvos Respublikos** baudžiamasis kodeksas. – Vilnius, 2000.
2. **Piesliakas V.** Organizuotas nusikalstamumas: samprata ir definicija // Teisės problemos. 1993. Nr. 1.
3. **Fedosiuk O.** Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas. – Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002.
4. **Lietuvos** Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1995 m. spalio 10 d. nutarimas Nr. 16 „Dėl teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo organizavimo, vadovavimo ar dalyvavimo jame (BK 227–1 str.) apibendrinimo rezultatų“ // Teismų praktika. 1995. Nr. 2.
5. **Jovaišas K.** Bendrininkavimo formos: reglamentavimo ir įrodinėjimo problemos // Teisės problemos. 1998. Nr. 3–4.

Legal Evaluation of Organized Crime according to the New Criminal Code

Dr. Aurelijus Gutauskas
Law University of Lithuania

SUMMARY

In the article the author raises and analyses problems related to legal evaluation of organized crime.

According to the author, the new Criminal Codes influence on organized crime is not effective. Concrete forms of organized crime activities are named in the Criminal Code. Legislation attempts to fight against organized crime and criminal law is a means of fighting against this negative social phenomenon. However, the new Criminal Code as well as the previous one does not explain how organized crime differs from traditional accessory, what forms of accessory reflect the phenomenon of organized crime. Forms of accessory are not easily identified, therefore problems of their legal evaluation and delimitation may rise.

The new Criminal Code foresees more balanced system of form of complicity. First of all this issue is regulated in general part of the Criminal Code. All definitions are presented in general part and the same names are used in special part, so there is accordance between general and special parts of the Criminal Code. The system of forms of complicity became simpler. The legislator tried to define 3 different forms of complicity in the way it would be possible to delimit them. Nevertheless, some problems of delimitation are programmed in the new Criminal Code too.

An important theoretic and practical problem is identification of forms of accessory, which reflect the phenomenon of organized crime, and their characteristics. These problems are partially caused by the fact that certain outdated concepts inherited from the soviet law still prevail in Lithuanian criminal law.

